

Vilém Xell

o pověsti k opeře

Historické zarámování pověsti o švýcarském národním hrdinovi Vilému Tellovi spadá do počátku 14. století. Dokonce se připomíná i rok 1307, kdy se prý ony bouřlivé události odehrály. Byla to doba, kdy se začal stupňovat zájem sousedních zemí o Švýcarsko, neboť nedlouho předtím byl zpřístupněn průsmyk sv. Gottharda. Německá říše projevuje nebývalý zájem zejména o kantony Uri, Schwyz a Unterwalden, kudy vedla nová obchodní cesta. Stupňuje se pod jejím vlivem zakládání měst a části území se stávají říšskými lény, jimž jsou z důvodů zřejmě taktických ponechány určité svobody. Císař Fridrich II. uděluje například kantonu Schwyz r. 1240 záruční list svobody, ovšem jako součásti říše. Proti tomu rakouští Habsburkové se pokoušejí uplatňovat svůj vliv zejména zakládáním klášterů, neuznávající svobody, poskytované císaři německými. Ovšem Švýcaři se vždy přikláněli na stranu německou, nejen proto, že jim říše poskytovala větší svobody politické, ale i z důvodů hospodářských; zakládání měst znamenalo viditelný rozkvět země. Proto dochází od poloviny 13. století k bojům mezi Rakušaný a Švýcary, během kterých se sice Habsburkům podařilo ke konci století opanovat na čas švýcarské země, z nichž si však odnesli několik rozhodných porážek, které znamenaly konec jejich vlivu. Za těchto nepokojů trvajících až do r. 1315 vznikl a byl několikrát prohlášen »věčný svazek« jmenovaných tří kantonů kolem Vierwaldstättského jezera, který se stal základem pozdějšího švýcarského státu.

Tolik se dovídáme z historie. Třebaže události této doby jsou velmi přesně doloženy listinným materiálem a řadou kronikářských zápisů, nepřipomíná se nikde jméno ani postava Viléma Tella, ba vůbec se ani neobjevuje lidový vůdce tohoto typu. Právě tak se nepřipomíná postava rakouského zemského správce Gesslera. Tato forma nadvlády, jež by snad švýcarské země měla udržovat v hrůze a poslušnosti, se tu v oné době ani nevyskytla. **Tellovská pověst ve své podstatě tedy odporuje historii. Jde opravdu o pověst dějinami nedoloženou, která se objevuje asi dvě stě let po uvedení historických událostech, v době, kdy vzniká napětí mezi zbohatlým měšťanstvem a šlechtou na jedné straně a zemědělskými a pastýřskými vrstvami lidovými na straně druhé. Města vzrůstají a bohatnou, jejich moc roste, ovšem na úkor venkovského lidu. Proto lidové**

povědomí cítí potřebu poukázat na čistotu a starobylost patriarchálního života, vzpomenout starých svobod a upozornit na zapomínanou sílu venkovského lidového živlu. To všechno vyvolává v život osobu Tellovu, která se objevuje na konci 15. stol. a na zač. 16. stol., v několika kronikách v písní a jedné lidové hře. Jak ale vznikla tato sympatická postava lidového odbojníka, který na rozdíl od řady jiných legendárních hrdinů tohoto druhu vůbec nežil? Pátráme-li po pramenech, zjistíme s údivem, že jde v **podstatě o prastarou indoevropskou pověst, která se objevuje v orientálních pohádkách** (tell znamená arabsky »hora«), **a v starých ságách severských.** Dánský kronikář vypráví o střelci jménem Toko, kterého král Harald donutil k sestřelení jablka s hlavy vlastního syna, v islandských pověstech se vyskytuje hned několik jmen podobných střelců, stejná historie se objevuje v staré lidové písni ze severní Anglie, v pověstech norských i hornorýnských. Není tedy divu, že téma proniklo i do pověsti švýcarského lidu, zejména když jeho povědomí vycítilo potřebnost tohoto vysněného hrdiny. Jeho nehistoričnost dokazuje i to, že se v době romantismu, kdy falzifikáty starých listin byly takřka módou (viz naše Rukopisy), objevuje několik pokusů falšovat starobylost Tellova jména, které se v kantonu Uri ani nevyskytuje. Bylo to ovšem opět vyvoláno společenskou situací. **V době švýcarského odboje proti Napoleonovi, kdy vyvstal skutečný lidový vůdce, Andreas Hofer, stala se postava Tellova přímo symbolem boje za svobodu.** A tehdy jí trvalou a světovou slávu získalo Schillerovo drama.

Schillerův Vilém Tell byl dokončen začátkem r. 1804, asi rok před básnickovou smrtí a je jeho poslední dokončenou dramatickou prací. Jsou v něm zřejmě některé Schillerovy politické myšlenky. Byla to přece doba, kdy se začínala rodit idea sjednocení Německa (o málo později vznikla známá Deutschlandlied - později německá hymna.) Proto vzbouřenci ve Vilému Tellovi vyzdvihují německou říši jako záštitu starých svobod, proto se zdůrazňuje myšlenka národní jednoty a spojení šlechty s lidem. To ovšem poněkud překvapí u autora Úkladů a lásky, který byl tak známý svým velkomyslenkářstvím, že ho francouzský konvent jmenoval čestným občanem republiky. Avšak na konci života nebyl už Schiller bouřlákem svého mládí, kdy psal Úklady, Loupežníky nebo Dona Carlose. Byl už radou výmarského dvora, universitním profesorem, který se polekal průběhu francouzské revoluce a změnil k ní po popravě Ludvíka XVI. prude svůj vztah. Kromě toho zřejmě působil na vznik jeho Tella rodící se ideál romantického hrdiny: člověka nesmírné síly a velkého duchovního vzletu, ale osamocенého, stojícího ve své jedinečnosti nad masami. Jen tak pochopíme ryze individualistickou koncepci Schillerova Tella, který vede jen svůj osobní boj. Nejen, že nestojí v čele vzpoury, on se jí ani neúčastní. Vzbouřenci ho zvou mezi sebe, dokazují, že i slabí jsou v houfu silní, ale on na to odpovídá, že »silný muž je nejmocnější, když je sám« a že »při ztroskotání jednotlivce pomůže si nejlíp«. Proto se neúčastní slavné přísahy na hoře Rütli a dokonce ani necítí s ostatními tu strašnou potupu, když musí zdravotní vystavený Gesslerův klobouk. Přistěžen, omlouvá se Gesslerovi:

-Odpusť mi pane. Z nevědomosti,
ne z neúcty k tvé osobě se stalo,
Nebyl to úmysl — ať nejsem Tell!
Prosím o milost. Dám si příště pozor.«

Brání se, až když ho Gessler donutí sestřelit jablko se synovy hlavy, když napadne jeho rodinu. Zabije ho jako vlka, který hubí jeho stádo. Tellova síla je ovšem pro všechny nedostupným ideálem a proto ho v závěrečné apoteóze oslavují jako vzor bojovníka.

V romantické době mělo Schillerovo dílo velký ohlas, takže nepřekvapí, že si je Rossini vybral pro operní zpracování, které shodou okolností bylo jeho posledním dramatickým dílem (vzniklo 1829), napsaným však na rozdíl od Schillera velmi dlouho před jeho smrtí (zemřel 1868). Rossiniho libretisté, vedení nutností dějové stručnosti, vrátili (asi bezděčně) Tellovi jeho původní podobu vůdce lidových mas. Tell zde od začátku vystupuje jako iniciátor vzpoury proti Gesslerovi, jako organizátor boje švýcarského lidu za svobodu. Tím je nám toto zpracování bližší. Naproti tomu se však do libreta vloudil sentimentální romantický motiv lásky prostého horala ke Gesslerově dceři, který u Schillera vypadá zcela jinak. I v hudebním ztvárnění jsou některé rysy, které by dnešního diváka těžko zaujaly. Jde především o rozsah díla. Rossini je zřejmě komponoval se snahou po vytvoření tak zvané velké opery. Odtud záliba v rozlehлých ansámblových scénách, v lyrických pasážích a balettech, které však pro svou časovou náročnost snižují dramatický účín. Proto jsme cítili potřebu dílo upravit, zdůraznit vývoj jeho dějové linky, podtrhnout hlavní myšlenku a zejména celkově zkrátit. Naproti tomu, otvíráme 5. obraz, který pokud je nám známo — u nás dosud proveden nebyl, zřejmě pro velkou náročnost tenorového partu. Vcelku se chceme pokusit o důkaz, že Rossiniho Tell je dodnes dílem živým, neprávem opomíjeným a v nejlepším smyslu lidovým.

Vladislav Hamšík

Gioacchino ROSSINI

(1792 - 1869)

byl posledním a největším mistrem italské komické opery, tzv. buffy. Operní tvorbě se věnoval od osmnácti let. Dovedl tvořit s neuvěřitelnou lehkostí a rychlostí. Jeho skladatelskou slávu založila hned první opera »Směnka manželství«. Druhým úspěchem byla buffa »Hedvábný žebřík«, a pak za sebou následovala díla, v nichž skladatel prohluboval svou kompoziční techniku a pozvolna se zbavuje cizích vlivů. — Až konečně r. 1813 provedení opery »Tancred«, jeho desátého operního opusu, ukázalo v plném světle pravý rossiniiovský sloh. Tancredem položil Rossini základy nového výrazu italského hudebního romantismu a přiblížil pak styl italské opery opěře francouzské.

Téhož roku přichází další úspěch jeho komické opery »Italka v Alžírce«. Rossiniho nepřítel, soustředěný kolem skladatele Paisiella, se domníval, že Italkou se již Rossini jako komponista vyčerpal. Píše však svěže a s neobyčejnou rychlostí dál. Roku 1816 vzniká pro Řím jako jeho 13. jevištní dílo geniální buffa »Lazebník sevillský«. V Lazebníku vydal Rossini nejskvělejší a stylově nejčistší plod komické opery. Toto své nejslavnější dílo vrhl Rossini na papír za necelé tři týdny s takovou bra-

OPERA STÁTNÍHO DIVADLA V OSTRAVĚ laureát státní ceny

GIOACCHINO ROSSINI

Dirigent: Pavel Vondruška
Režie: Vladislav Hamšík
Sbormistr: Jaroslav Krátký

Vilém Tell

Choreograf: Pavel Smok
Scéna: Vladimír Srámek
Kostýmy: Bedřiška Ustohalová

Text na námět Schillerův napsali Bis a Jouy

Opera o 6 obrazech

Překlad: inž. Ferd. Pujman a Vlad. Hamšík

Gessler	zasl. um. Jiří Herold
Rudolf z Harrasova	Jan Kyzlink
Vilém Tell	Lubomír Procházka
Walter Fürst	Čeněk Mlčák
Melchthal	Vojtěch Zouhar
Arnold	Rudolf Jusa
Leuthold	Jan Kyzlink
Matylda	Rudolf Jusa
	Karel Průša
	Jiří Zahradníček
	Radslav Svozil
	Vojtěch Zouhar
	Marie Burešová
	Eva Gebauerová

Hedvika	Zdeňka Diváková
Gemmy	Radmila Minářová
Rybář	Věra Nováková
Blázen	Oldřich Lindauer
	Rudolf Brom

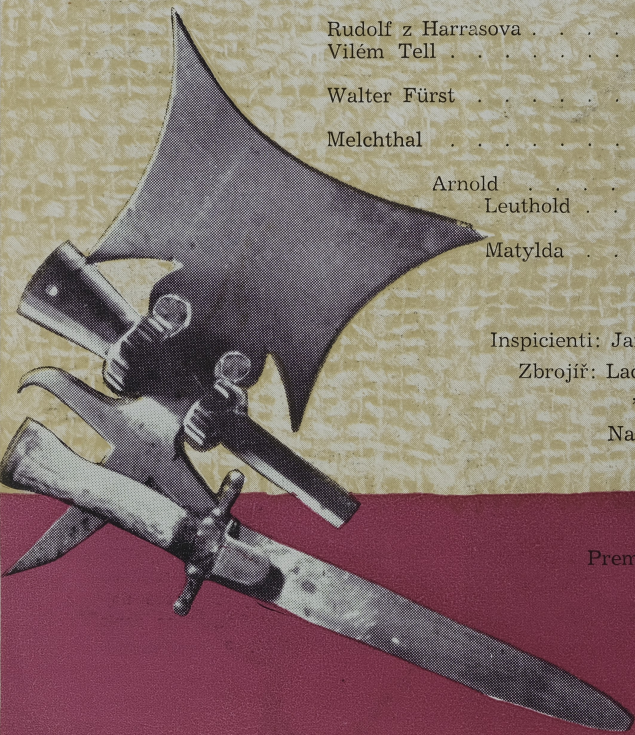
Inspicienti: Jaroslav Deršák a Karel Raška

Zbrojír: Ladislav Zuzánek, nositel vyzn.
„Za vynik. práci“

Napovídá: Marie Pečínková

Přestávka po 3. obraze

Premiéra 23. března 1963 v DZN

vurou, že dodnes stojíme v úžasu nad svěžestí jeho invence a mistrovstvím kompoziční techniky. Přesto se Rossiniho nepřátelé postarali, aby opera při premiéře dokonale propadla. Neúspěch Lazebníka předznamenal však skladatelovy italské strasti, které ho pak provázely při všech dalších dílech přes Othella (1816), Straku zlodějku (1817), Popelku (1817), až po Semiramis 1823. Itálie se Rossiniho nabažila. Po neúspěchu Semiramis se skladatel rozhodl k definitivnímu odchodu z Itálie. Odjel do Paříže a domů se již nikdy nevrátil.

Paříž ho přijala s nadšením. Byl jmenován ředitelem italské opery a r. 1826 byl jmenován »generálním inspektorem« hudby a skladatelem jeho Veličenstva. Finančně byl zabezpečen, což mu umožňovalo věnovat se kompozici beze spěchu a s větší soustředěností. Pařížský pobyt měl na něho blahodárný vliv. Styk s pařížským hudebním uměním prohloubil jeho smysl pro jevištní dramatickosti a usměrnil i výběr literárních předloh. Tak inspirován Auberovou »Němou z Portici«, píše svého »Viléma Tella«, který znamená vrchol, ale zároveň také konec jeho tvorby. Ve 37 letech, kdy jiní skladatelé teprve sbírají síly k zralým dílům, přestal Rossini téměř úplně pracovat. Žil ze své slávy a popularity a nikterak neznepokojoval anekdotami o své lenosti, klidně obchodoval s rybami. Kromě »Stabat mater« a »Missy solemnis«, vzniklo ještě v tomto údobí plném sladkého nicnedělání několik skladeb komorních — 4 smyčcová kvarteta a půvabná kvarteta pro dechové nástroje.

Z množství Rossiniho oper (celkem 39), zůstalo v živém repertoáru poměrně malé procento. Dnes se uvádí ty, které měly, nebo doposud mají hlubší společenskou platnost, nebo ty, jejichž umělecké mistrovství si životnost vynutilo.

Vilém Tell (premiéra 1829), je z Rossiniho oper myšlenkově i hudebně dílem nejpokrokovějším. Jak již bylo řečeno inspirován Auberem, revolučním ovdušim Francie sáhl slavný autor buffo-oper tentokrát k vážné dramatické látce o legendárním švýcarském hrdinovi Vilému Tellu, který na začátku 14. století pozdvihl vítězný odboj proti rakouskému místodržícímu Gesslerovi. Volba látky zcela jiného druhu zanechala stopy i na hudební výstavbě opery. Vystupuje zde zcela zřetelně dramatickosti »velké francouzské opery«. Předehra k opěře má veliké dramatické napětí. Bohatě cituje tematický materiál opery a navazuje tak ovzduší děje. Zahajuje záduchovým zpěvem violoncell, jež vytvářejí atmosféru obrazu, zalesněných horských svahů kolem Vierwaldstättského jezera.

OBSAH opery

I. obraz — Děje se ve Švýcarech na počátku 14. století. — Za krásného jarního rána se scházejí lidé z celého kraje k tradiční májové slavnosti. Horalé, pastýři, rybáři se shromažďují před domem Viléma Tella. Podle prastarého zvyku se toho dne dostane požehnání všem mladým párům. Všichni jsou šťastni, jen Arnold, syn Melchtalův, je smuten. Je nešťastně zamilován do Matyldy, dcery Gesslerovy, jenž švýcarský lid, zbavený svobody, krutě tyranizuje. Tell příteli vytýká jeho slabost a zapřísahá, aby kvůli této lásce nezradil svou vlast. Burcuje pak všechny, kdož se slavnosti zúčastnili k boji za svobodu, k boji proti tyranům a vládcům.

V tom okamžiku přibíhá Tellův přítel Leuthold, pronásledovaný Gesslerovými žoldáky. Jediná záchrana je možná na druhém břehu horského jezera. Tell se odvážně chopí tohoto úkolu a převáží Leutholda přes rozbořeně jezero. Když přijdou žoldáci, není již po uprchlíkovi ani stopy. Rozzuření neúspěchem spoutají starého Melchtala a při jeho odporu ho zabijí.

II. obraz — Arnold poruší přísahu danou Tellu. V horách se setkává s Matyldou a sveden jejím milostným vyznáním, je rozhodnut na její návrh opustit vlast a vydat se za válečnou slávu, aby pak snáze získal možnost oženit se s milovanou. — V pravý okamžik přichází Tell s přítelem Waltrem. Hledají Arnolda, aby mu oznámili, že Gesslerovi žoldáci zabili jeho otce. Arnold je zdrcen. Mučen výčitkami přísahá pomstu a odchází s přáteli již pevně rozhodnut bojovat proti tyranům, bojovat za svobodu švýcarského lidu.

III. obraz — V noci na hoře Rütli se koná tajná revoluční schůzka, již se zúčastní zástupci horalů všech tří kantonů — Schwyz, Uri a Unterwalden. Je mezi nimi i Arnold a společně se všemi skládá přísahu za věrnost v boji za svobodu. Je dohodnuto, že vzplanutí ohňů na horách bude znamením ke vzpouře.

IV. obraz — Nádvoří Gesslerova hradu je připraveno na slavnost. Gessler — císařský místodržící, oslavuje stoleté výročí nadvlády Habsburků nad Švýcarsy. A jemu zcela osobitým způsobem. Všichni poddaní, shromáždění na nádvoří se musí klanět Gesslerovu klobouku. Nikdo se neodvážá neuposlechnout, jediný Vilém Tell, aby dodal ostatním odvahu, se vzbouří, a odmítá splnit potupný rozkaz. Odvaha tohoto horala Gesslera rozzuří... Vymyslí dábelskou pomstu. Nemá-li být Tell i se svým synem okamžitě popraveni, musí sestřelit se synovy hlavy jablko.

Strašná chvíle. Otec váhá, ovládá rozčilení, nakonec však dobrý střelec zvítězí. Gessler si však všiml, že Tell ukryl ještě jeden šíp. Chce vědět proč, a zaručí Tellovi život, řekne-li pravdu. Tell mu věří a nakonec přiznává, že šíp byl určen pro Gesslera, kdyby zasáhl svého syna. Gessler plní slib. Daruje Tellovi život, ale v žaláři.

V. obraz — Gemmy splní úkol, který mu před uvězněním dal otec — totiž dát povel k zapálení ohňů na horách. Do čela vzbouřenců se staví sám Arnold, a s bojovou písní se s nimi dává na pochod dobýt Gesslerova hradu

VI. obraz — Matylda se ujala Gemmyho a prchla z otcova hradu dít se jako rukojmí k horalům. Hedvika jí děkuje za krásný čin. V tom okamžiku přibíhá Leuthold se zprávou, že sám Gessler odváží Tella přes jezero na svůj nejpevnější hrad. Na jezeře vypukla bouře, jediný Tell může z ní vyvést loď bez pohromy. Proto je zbačen pout a postaven ke kormidlu. Využije této příležitosti a odvážným skokem na skalisko se zachrání. Je pronásledován samotným Gesslerem a zabije ho šípem, který pro něj určil už když střílel na svého syna. Habsburská vojska jsou poražena a zpěv svobody zaznívá celým krajem.

*Pro každý nákup
do obchodního domu*

HORNÍK

Ostrava

**Gioacchino Rossini: Vilém Tell. Vydalo Státní divadlo v Ostravě v redakci
prom. hist. Evy Sýkorové, grafická úprava Bedřiška Ustohalová, fotogra-
fie František Krasl, typografická spolupráce R. Mikeska. Vytiskly Mo-
ravské tiskařské závody, n. p., závod Ostrava, prov. 22, Hollarova 14.**

T 14-31581